

გაკვეთილი 2

ფინანსურ რესურსებზე

ხელმისაწვდომობა

თანამედროვე საბანკო სისტემა

ნაწილი 2

ბანკების როლი ქვეყნის ეკონომიკაში

ბანკები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში, რაც შეიძლება შემდეგი ფაქტორებით ავსხნათ:

- ბანკების ფინანსური შუამავლის ფუნქცია, რომლიც დროსაც ბანკები გამოდიან შუამავლად თავისუფალი ფულადი სახსრების მქონე პირებსა და ამ პირებს შორის, ვისაც სახსრების საჭიროება გააჩნიათ და ამით ახდენენ ეკონომიკის სწავლად სექტორის დაფინანსებას;
- ბანკებში განთავსებული დიდი მოცულობის დეპოზიტების გამო, რაც ფულის მასის შემადგენელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია, რომელიც გავლენას ახდენს ინფლაციაზე, ბანკები თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს ქვეყნის ფულად საკრედიტო პოლიტიკაში, რომელსაც ადგენენ და წარმოთავენ ცენტრალური ბანკები;
- ბანკები წარმოადგენენ საგადაამდელო სისტემის მთავარ მონაწილეებს, ახორციელებენ რა საანგარიშსწორებო სისტემის მთავარ მონაწილეებს, ახორციელებენ რა საანგარიშსწორებო მომსახურებას და ამით სარგებლობა მოაქვთ ქვეყნის ეკონომიკისათვის, ხოლო ნებისმიერ შეფერხებას საგადაამდელო სისტემაში შეუძლია საგადაამდელო შედეგებამდე მიყვანოს იგი.

ბანკები დამოკიდებულნი არიან დეპოზიტორთა ნდობაზე!

ბანკები ფინანსური შუამავლის ფუნქციის შესრულების გამო, სხვა არასაფინანსო კომპანიებთან შედარებით, ხასიათდებიან საკუთარი კაპიტალის დაბალი დონით, ანუ, ბანკის აქტივების დაფინანსება ხდება ვალდებულებების, უმეტესწილად კი დეპოზიტების ხარჯზე და ამდენად, ბანკები მნიშვნელოვნად დამოკიდებულნი არიან დეპოზიტორთა ნდობაზე.

ბანკებს, განსხვავებით არასაფინანსო კომპანიებისაგან, აქციონერთა წინაშე პასუხისმგებლობის გარდა, აგრეთვე აკისრიათ ფინანსური და სოციალური პასუხისმგებლობა საკუთარი მრავალრიცხოვანი დეპოზიტორების წინაშეც.

ბანკები ახორციელებენ რთულ ოპერაციებს

ბანკები სხვა არაფინანსური კომპანიებისგან განსხვავებით არატიპურ და რთულ ოპერაციებს ახორციელებენ, რომლებიც ნაკლებად გამჭვირვალეა ბანკის აქციონერებისა (განსაკუთრებით, მცირე წილის მფლობელი აქციონერებისთვის) და კრედიტორებისთვის, რაც გამოწვეულია ინფორმაციის ასიმეტრიულობით, რომელიც არსებობს მათ და ბანკის მენეჯერებს შორის. ვინაიდან ბანკები უფრო მგრძობიარე არიან სხვადასხვა რისკების მიმართ, მათი აქტივების ხარისხი არასაფინანსო კომპანიებთან შედარებით შეიძლება უფრო სწრაფად შეიცვალოს, რაც შესაძლოა ბანკის მენეჯერებმა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არ გაამხილონ. წვრილ აქციონერებსა და კრედიტორებს არ შესწევთ უნარი აკონტროლონ ბანკის მდგომარეობა და მენეჯერთა ქმედებები, ვინაიდან ბანკის მონიტორინგი, ინფორმაციის შექმნა და მისი ანალიზი დანახარჯებთანაა დაკავშირებული. ამიტომაც, სახელმწიფოებმა უნდა დახვეწონ ბუღალტრული და აუდიტორული სტანდარტები და ყურადღება გაამახვილონ მათი დაცვის, აგრეთვე ინფორმაციის გამჭვირვალობისა და გამჟღავნების საკითხებზე.

ბანკების როლი კომპანიების კორპორაციული მართვის დონის ამაღლებაში

როგორც ცნობილია, კომერციულ ბანკებს გააჩნიათ ურთიერთობა მრავალრიცხოვან კლიენტურასთან და ბანკის რეპუტაცია დიდწილად დამოკიდებულია იმ პირებზე, რომელთაც იგი ემსახურება. იმისათვის, რომ ბანკს არ ჰქონდეს ურთიერთობა ისეთ კომპანიებთან, რომლებიც ყოფილან გახვეული ან შეიძლება გაეხვენენ რაიმე სკანდალში, დიდი ყურადღება უნდა დაუთმონ თავიანთი კლიენტების კორპორაციული მართვის დონეს. ბანკის მიერ კომპანიის გადახდისუნარიანობის შეფასებისას ყურადღება უნდა დაეთმოს არა მარტო ფინანსურ მაჩვენებლებს, არამედ პოტენციური მსესხებლის კორპორაციული მართვის დონესაც. რა თქმა უნდა, ასეთ ქვევას არ უნდა ველოდოთ ისეთი ბანკისგან, რომელიც თავად არ ფიქრობს საკუთარი კორპორაციული მართვის გაუმჯობესებაზე. იმ ბანკებს, რომლებიც დიდ ყურადღებას უთმობენ საკუთარი კორპორაციული მართვის სისტემის გაუმჯობესებას, შეუძლიათ დიდი წვლილი შეიტანონ სხვა კომპანიებში მისი გავრცელების მიმართულებით, რითაც ხელს შეუწყობენ როგორც საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის, ისე მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის გაუმჯობესებას.

აღნიშნული ფაქტორების გამო, ეფექტური კორპორაციული მართვა უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს კომერციულ ბანკებში, როგორც საბანკო სისტემის მიმართ საზოგადოების ნდობის გაზრდისა და მათი სათანადო ფუნქციონირებისათვის, ისე, მთლიანად ეკონომიკის განვითარებაში ბანკების როლის გაუმჯობესებისათვის. სუსტმა კორპორაციულმა მართვამ შეიძლება განაპირობოს ბანკის წარუმატებლობა, რასაც შედეგად შეიძლება მოჰყვეს ნდობის შემცირება და დაკარგვა, ასევე ისეთი გაცილებით ფართო სისტემური გართულებების შესაძლებლობა, როგორიცაა: აღნიშნული პრობლემების სხვა საბანკო ინსტიტუტებზე გავრცელების რისკის გაზრდა და ნეგატიური გავლენა საგადაამხდელო სისტემების ფუნქციონირებაზე.

საბანკო სექტორის გადმოსახედიდან, კორპორაციული მართვა წარმოადგენს გზას, რომლის საშუალებითაც ბანკების საქმიანობის მართვა ხორციელდება სამეთვალყურეო და დირექტორთა საბჭოების მიერ და რომელიც გავლენას ახდენს:

- კორპორაციული მიზნების დადგენაზე;
- ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის ეფექტურად მართვაზე;
- აქციონერების წინაშე ანგარიშგაღებუბასა და სხვა დაინტერესებული მხარეების (ზედამხედველები, მთავრობა, თანამშრომლები, დეპოზიტორები და სხვა) ინტერესების ოპტიმალურ გათვალისწინებაზე;
- კორპორაციული საქმიანობის განხორციელებაზე იმგვარად, რომ ბანკები ოპერაციებს წარმართავდნენ საიმედოდ და უსაფრთხოდ, მოქმედი სამართლებრივი დამარეგულირებელი მოთხოვნის შესაბამისად;
- დეპოზიტორთა ინტერესების დაცვაზე

კომერციული ბანკების თავისებურებებმა და მათმა მნიშვნელობამ ეკონომიკისთვის განაპირობა სპეციფიკა, რომელიც კომერციული ბანკების კორპორაციულ მართვაში არსებობს. სწორედ ამ მიზეზების გამო, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (ეთგო) მიერ 1999 წელს „კორპორაციული მართვის პრინციპების“ გამოცემისთანავე, საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტმა შეიმუშავა დოკუმენტი-“საბანკო ორგანიზაციების კორპორაციული მართვი გაუმჯობესება”, რომლებიც აკონკრეტებს კორპორაციული მართვის პრინციპებს ბანკებისთვის და მას საფუძვლად სწორედ ეთგოს პრინციპები დაედო.

ბაზელის კომიტეტის ამ დოკუმენტის მიხედვით, კორპორაციული მართვის სისტემის ეფექტურობას საფუძვლად უდევს პრინციპები, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში:

- სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები უნდა იყვნენ სათანადოდ კვალიფიცირებული, მკაფიოდ ესმოდათ საკუთარი როლის მნიშვნელობა კორპორაციულ მართვაში და უნდა შექმნილიყო ბანკის საქმიანობასთან დაკავშირებით ჯანსაღი გადაწყვეტილების მიღება;
- სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა დაამთავროს და აკონტროლოს ბანკის სტრატეგიული ამოცანები და კორპორაციული ფასეულობები, რომლებსაც იზიარებს საბანკო ორგანიზაცია;
- სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა განსაზღვროს და დანერგოს პასუხისმგებობისა და ანგარიშვალდებულების მიმართულებები ორგანიზაციის შიგნით;
- სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა უზრუნველყოს მენეჯმენტის ზედა რგოლის მიერ სათანადო კონტროლის განხორციელება საბჭოს პოლიტიკის შესაბამისად;
- სამეთვალყურეო საბჭომ და მენეჯმენტის ზედა რგოლმა ეფექტურად უნდა გამოიყენოს შიდა აუდიტის, გარე აუდიტის და შიდა კონტროლის ფუნქციების მიერ შესრულებული სამუშაო;
- სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა უზრუნველყოს ანაზღაურების პოლიტიკისა და პრაქტიკის შესაბამისობა ბანკის კორპორაციულ კლიენტურასთან, გრძელვადიან მიზნებთან, სტრატეგიასა და კონტროლის გარემოსთან;
- ბანკის მართვა უნდა იყოს გამჭვირვალე;
- სამეთვალყურეო საბჭოს მენეჯმენტის ზედა რგოლს უნდა ესმოდათ ბანკის საქმიანობის სტრუქტურა მაშინაც კი, როდესაც ბანკი ფუნქციონირებს სხვადასხვა იურისდიქციაში ან რთული სტრუქტურების მეშვეობით, რომლების აფერებს გამჭვირვალობას (ე.ი. იცნობდეთ თქვენს სტრუქტურას)

ბანკების სპეციფიკისა და ქვეყნის ეკონომიკაში მათი მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ბანკებზე სახელმწიფოების მხრიდან ხორციელდება მკაცრი ზედამხედველობა. ზედამხედველები დაინტერესებული არიან ჯანსაღი კორპორაციული მართვის არსებობაში, რადგან ეს უკანასკნელი აუცილებელი ელემენტია ბანკის უსაფრთხო ფუნქციონირებისათვის და შეიძლება გავლენა იქონიოს ბანკის რისკის დონეზე. ჯანსაღი კორპორაციული მართვა ასევე ხელს უწყობს ბანკის დეპოზიტორების დაცვას და საშუალებას აძლევს ზედამხედველს უფრო მეტი ნდობა გამოუცხადოს ბანკს. ზედამხედველები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ ანგარიშვალდებულებისა და დაბალანსების პოლიტიკის (**checks and balances**) არსებობას თითოეულ ბანკში. უფრო მეტიც, ჯანსაღი კორპორაციული მართვის პრაქტიკა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, როდესაც ბანკს გააჩნია პრობლემები, ან როდესაც მნიშვნელოვანი მაკორექტირებელი ღონისძიებებია მის მიმართ გასატარებელი, რადგან, ზედამხედველმა სამეთვალყურეო საბჭოსგან შეიძლება მოითხოვოს გადაწყვეტილებების მიღებასა და მაკორექტირებელი ღონისძიების განხორციელების კონტროლში მონაწილეობა.

ბანკებში კორპორაციულ მართვასთან დაკავშირებული პრობლემები იქმნება მაშინ, როდესაც ბანკის მფლობელთა სტრუქტურა არ არის გამჭვირვალე, ან არასაკმარისია ანგარიშვალდებულებისა და დაბალანსების პოლიტიკა (**checks and balances**) ინსაიდერების, ან საკონტროლო წილის მფლობელი აქციონერების არასათანადო ქმედებებთან დაკავშირებით. მნიშვნელოვანია, რომ ზედამხედველებმა გადადგან ნაბიჯები ისეთი მფლობელობის სტრუქტურის უზრუნველსაყოფად, რომელიც არ შეაფერხებს ჯანსაღ

კორპორაციულ მართვას. კერძოდ, ზედამხედველებს უნდა გააჩნდეთ ბანკის მფლობელების შესაფერისობის კრიტერიუმები.

ზედამხედველების გადამწყვეტი როლი მდგომარეობს ბანკების მიერ ძლიერი კორპორაციული მართვის სისტემის ხელშეწყობაში, რისთვისაც:

- ზედამხედველებმა ბანკებს უნდა მიაწოდონ მითითებები ჯანსაღი კორპორაციული მართვის და აუცილებელი, აქტიური პრაქტიკის შესახებ;
- ზედამხედველებმა კორპორაციული მართვა უნდა განიხილონ როგორც დეპოზიტორების დაცვის ერთ-ერთი ელემენტი;
- ზედამხედველებმა უნდა განსაზღვრონ, აქვს თუ არა ბანკს მიღებული და ეფექტურად დანერგული ჯანსაღი კორპორაციული მართვის პოლიტიკა და პრაქტიკა;
- ზედამხედველებმა უნდა შეაფასონ ბანკის აუდიტისა და კონტროლის ფუნქციების ხარისხი;
- ზედამხედველებმა უნდა შეაფასონ ბანკის ჯგუფური სტრუქტურის გავლენა;
- ზედამხედველებმა სამეთვალყურეო საბჭოს და მენეჯმენტის ყურადღება უნდა უნდა გაამახვილონ ზედამხედველობის პროცესში გამოვლენილ პრობლემებზე;

სხვადასხვა ქვეყნების კორპორაციული მართვის მექანიზმები, ისევე როგორც სამართლებრივი და მარეგულირებელი სისტემები, მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან. მიუხედავად ამისა, ჯანსაღი კორპორაციული მართვა შეიძლება მიღწეულ იქნეს თუ ბანკში ფუნქციონირებს ანგარიშვალდებულებისა და დაბალანსების (checks and balances) ოთხი პრინციპი: 1) სამეთვალყურეოსაბჭოს მიერ კონტროლი; 2) კონტროლი იმ უფლებამოსილ პირთა მიერ, რომლებიც არ არიან ჩართული ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის წარმართვაში; 3) ზედამხედველობა იმქვედანაყოფების მიერ, რომელთაც უშუალოდ აკისრიათ პასუხისმგებლობა ბანკის სხვადასხვა საქმიანობის წარმართვაში; 4) დამოუკიდებელი რისკის მართვის, სამართლებრივ და მარეგულირებელ მოთხოვნებთან შესაბამისობისა და აუდიტის ფუნქციები.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში არსებობს მრავალი პრობლემა, რომელიც შეიძლება კორპორაციული მართვის პრინციპების დანერგვაში შემაფერხებელ ფაქტორად ჩაითვალოს. აღნიშნული პრობლემები ეხება ისეთ სფეროებს, როგორცაა: საკანონმდებლო ბაზა, საზედამხედველო სისტემა, სასამართლო სისტემა, კაპიტალის ბაზრები. თუმცა, როგორც განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა აჩვენებს, კორპორაციული მართვის პრინციპების დანერგვისა და გაუმჯობესების მამოძრავებელი ძალა უნდა იყოს არა საკანონმდებლო და მარეგულირებელი მოთხოვნები, არამედ, ამ პრინციპების მიმართ ბანკის მმართველი ორგანოების ერთგულება და ის სარგებელი, რომელიც თან სდევს ეფექტურ კორპორაციულ მართვას - კომპანიის ეფექტიანობის ამაღლება, იაფ რესურსებზე ხელმისაწვდომობის ზრდა და რეპუტაციის გაუმჯობესება.
